

„Ha a rendszerváltásnak van valami értéke, akkor az a szakkollégiumiság”

Balázs Zoltán ezer szálon keresztül kapcsolódik a szakkollégiumi mozgalomhoz. A BCE Politikatudományi Intézetének egyetemi tanárával, a Széchenyi István Szakkollégium egykori alapítójával, későbbi igazgatójával többek között a diákközösségek szervezéséről, a rendszerváltás körül tapasztalható közélet pezsgéséről, és a tanításról beszélgettünk. A kollégiumokat összekapcsoló kiindulópontok és történetek újra és újra felbukkannak.

Zulik Ákos interjúja

Pénzügyesként kezdte és politikatudósként fejezte be az egyetemet. Mi volt az a különleges vonás az egyetemi pályájában, ami ezt a nagy váltást okozta?

Akkoriban még csak jogászok tanulhattak politológiát mellékszakként Magyarországon, így ha akartam is volna, sem kezdhettem volna ezen a pályán. Azt viszont nem volt különösebben bonyolult eldönteni, hogy a business nem az én műfajom, soha nem is gondoltam arra, hogy ebben helyezkedjek el, már középiskolában sem, ahonnan úgy jöttem, hogy kizártam egy csomó hivatást, s a végén maradt a közgáz.

Alapvetően mindig is szabadúszó szerettem volna lenni, utáltam a kööttségeket, s persze érdekelt a tudomány. Itt keresgéltem, a történelem volt a kiindulópont, akkoriban még mindenkinek kötelező volt a gazdaságtörténet (ma, ha jól tudom, nem az, s ez nagy baj). De a történelemtudományt, hogy úgy mondjam, elsöpörte a történelem, azaz a rendszerváltás, ami fölülírt mindent.

És még egy fontos dolog van, és ez pont a Rajkhoz kötődik, mert '86 őszén volt egy féléves Bibó-kurzusa Urbán Lacinak és Légrádi Tibornak. Ez nyitott volt külsők felé is. Az irányításukkal vettem a kezembe először Bibót, aki a teljesen megunt marxista történelemkönyvektől eltérően gondolkodott. A polgárd akkor még marxista PG volt, de már egy reformváltozat, volt benne mikro- megmakroökonómia is, sőt, szemináriumon már csak ezt tanultuk, viszont a tankönyv összességében eléggé fogyaszthatatlan volt. Ezekhez képest a bibó istváni életmű szemnyitogató volt, első sorban azt bizonyította, hogy a politikáról és a történelemről is lehet más kategóriák segítségével gondolkodni.

A szakkollégiumok milyen szerepet játszottak akkoriban az egyetemi közegben?

Két szakkollégium volt az egyetemen. Egyrészt a TEK: nyitott emberként elmentem a tekes Tűke-kurzusra is, de ez olyan tömény Marx volt, amit már nem bírtam. A Rajk volt a másik, az igazán súlyos opció, voltaképpen inkább szociológiai esetlegességeken, s első sorban a szombathelyi laktanyában kialakult baráti kapcsolatokon múlt, hogy nem ehhez a társasághoz kerültem vagy csapódtam, hanem az ún. Társadalomtudományi Klubhoz, amelyiknek az egyik vezetője Németh Zsolt volt. Rajkos is volt, de ez az identitása nem volt annyira feltűnő, Zsolt egészen más körökben is kitűnően mozgott. Ez a sorozat pont '86-87-től intenzív közösséggé formálódott, ismert a történet. Sőt, mentek a programok, és akkor jött a gondolat, hogy ezt

már nem érdemes ilyen laza formában csinálni. Egy kicsit mást gondoltunk, de nagyon erős a Rajknak a mintáját a szem előtt tartva, és ahhoz képest akartuk meghatározni magunkat. Egyébként első év végén volt a döntés, hogy akarok-e beadni bármilyen felvételi kérdőívet. Abból a társaságból, aki akkor nagyjából együtt volt, többen beadták, mások nem, s persze nem is vettek föl mindenkit. Én kitöltöttem a kérdőívet, de végül nem dobtam be.

Mi volt a SZISZ-ben az a más, amit kerestek? Mi volt az, ami miatt megalapították?

Egyrészt hogy ne készen kapjak semmit. Legyen valami új és saját a dolog. Persze nem lehetett tudni, mi lesz a vége, viszont azért izgalmas dolog, ha az ember valamit elkezd. Startup, most ezt mondanánk egy ilyen jellegű dologra, ugye?

Másrészt a Rajkról lehetett tudni, hogy szoros közösség, gondolom, ez azóta is így van. A szoros közösségen azt is értem, hogy viszonylag merevnek is tűnt, például a közösségtértékelés, önmarcangolás, nyilvános 'bőnbevallás' és hasonló dolgok eléggé riasztottak is bennünket. De a klubos közösséggel szembeni elkötelezettségem is fontos volt. Nem dicsérni akarom magam, csak egyszerűen így működöm, ha egyszer már valamit elkezdtem, azt szeretem be is fejezni.

Tehát ez volt a háttér. Hogy mennyiben akart ez más lenni? Egyrészt picit lazábban akartuk a dolgot csinálni, mint ahogy azt a Rajkban láttuk, individualistább, direktdemokratább módon. Jóval szélesebb igazgatói jogkörrel, mint amilyen Attilának volt, nem tudom, a mostani struktúra milyen. A Széchenyi DB-jében például az igazgatónak soha nem volt szavazati joga, ha jól emlékszem, egy darabig még a DB-titkár választásból is ki volt zárva.

Továbbá nálunk kevésbé volt erős a közgazdaság-elméleti vonal. Voltak persze nálunk is tervezőgazdászok, meg azóta matematikusok, de nem nyomatták ezt annyira. Így a többi társadalomtudomány, például történelem, gazdaságtörténet, társadalomtörténet, szociológia iránti érdeklődés előtérbe kerülhetett. Volt ilyen persze a Rajkban is, szociológia például, és említettem a Bibó-kurzust is. Mi ezekre mégis úgy gondoltunk, mint amelyek a Rajkhoz képest piaci rést jelentenek.

Amikor megalapították a kollégiumot, támogató volt az egyetemi közeg ezzel kapcsolatban, vagy inkább korlátokba ütköztek?

Alapjában véve támogató volt a közeg. Az egyetemi tanács olyan döntést hozott, hogy szakkollégiumi csoportként elismeri a társaságot mint öntevékeny csoportot, egy év után pedig teljes értékű szakkollégium lehettünk. A viszonyunk a Rajkkal egészséges és józan volt, Attilához elmentünk egyszer-kétszer beszélgetni, tanácsot kérni tőle, még bizalmas ügyben is, mindig nagyon kedves volt, semmi féltékenységet nem tapasztaltunk nála, tényleg csak a legnagyobb elismeréssel szólhatok róla. Azt a szerepet, amit ott tűnt mint valamiféle végső autoritástól vártunk, pontosan értette és betöltötte.

Hozzá kell tenni, hogy ezek az évek, inkább hónapok, hihetetlenül sűrűek voltak. '87-ben alakult meg a kollégium, ez a rendszerváltásnak gyakorlatilag a hajnala, de már inkább a vihara. Lehetett látni, hogy itt súlyos dolgok lesznek. Ez okozta az első nagyobb válságot a kollégiumban is,

természetesen. Egyesek nem akartak politizálni, és volt, aki úgy gondolta, hogy be lehet szállni. Volt arra esély, hogy a kollégium feloldódik a nagy rendszeralapú hangulatban és lendületben: azok, akik egy másik korban a szakmára koncentráltak volna, elmentek közéletet csinálni. Persze a Rajkban is lejátszódott ugyanez a történet, csak az alapok biztosabb lábakon álltak.

Ezzel kapcsolatban a Rajknak volt egy ilyen nagy döntése is a rendszerváltás idején, a Fölsz-Matos doktrína.

Mi ezt nem hívtuk doktrínának, de a választás nálunk is megtörtént. Persze volt, aki maradt is meg nem is, volt, aki inkább politizálni ment. A '88-as szárszói tábor volt az utolsó ellenzéki nagypolitikai kiállítás a szakkollégiumok részéről. Egészen addig a kollégiumok nagyon komolyan részt vettek ezekben a dolgokban. Nálunk még megvan valahol a '87-es pápai találkozóinak a jegyzőkönyve is.

Ugorjunk egyet az időben! 1995 és 2000 között vezette a SZISZ-t. Beszélj már arról, hogy más a Rajkhoz képest az igazgató szerepe. Milyen egy szakkollégiumot igazgatni, mik voltak a kihívások? Hogyan zajlik le egy igazgatóváltás egy 10 éves szervezetben, milyen szerepe volt önnek?

Először is nagyon meg voltam illetve. 1995-ben voltam 29 éves, az még nagyon fiatal kor egy igazgatónak - még akkor is, ha egy 60-70 fős közösség irányításáról van szó. Ez nem munkahely, ez öntevékeny dolog, felnőtt emberek csinálják, az irányítás is egészen más fogalom. Megpróbáltam tisztázni saját magam számára, hogy mi a dolgom. Van arbitrátori funkció, animátori funkció, minimális mértékű szervezetépítés, dokumentálás, egyfajta hagyományápolás és a kontinuitás fenntartása. Van közösségi szerep, ami ugyanakkor szórakozás is (vagy két évig bejártam bridzsezni). Ezenfelül pedig a szakmai mérce kíméletlen, kérlelhetetlen érvényesítése.

Talán a másik különbség a kollégiumok között - bár a Rajkot ilyen szempontból nem ismerem részletesen, de a Széchenyiben az első pillanattól fogva így van -, hogy a felvételi bizottság, a diákbizottság, a szakmai bizottság teljesen szuverén, mindig különálló és csak a kollégiumi gyűlésnek elszámoló testületek. Igazgatóként első sorban a DB-t meg a szakmai tanácsot igyekeztem személyes jelenléttel is támogatni, a felvételitől távol tartottam magam, s ez nem sült el jól. Volt olyan felvételi eljárás, ahol gyakorlatilag - nem tudok másképp fogalmazni - a felvételi bizottság mérszárszékké alakult. 35 jelentkezőből összesen hatot vagy hetet vettek föl, ami teljesen abszurd döntés, s mivel nem ismertem a jelentkezőket, nem nagyon tudtam mit csinálni. De tanultam belőle. Évekig nyögtük még ennek a minimális évfolyamnak a kollégium közösségi szerkezetére gyakorolt negatív hatásait.

Ezek mellett voltak még súlyos feszültségek. Ismét eljött a politika. Akkor volt a nagy szocialista visszatérés Magyarországon, ami a szakkollégiumi fiatalság egy részének eléggé traumatikus élmény volt. Többen akkor és ezért kezdtek el a közéleti tevékenységüket. Úgy gondolták, hogy újra kell építeni a konzervatív-polgári jobboldalt. Fiatalon, 19-20 évesen álltak neki, neveket most nem is akarok mondani. Ekkor indították el a jobboldali karrierjüket.

A magam részéről nem kifogásoltam és nem tartottam bajnak és rossznak, hogy ezek a fiatalok húsz évesen elkezdnek építkezni egy esélytelen helyzetben. 1990-92 között magam is résztvettem az akkori Fidesz egyik háttér-munkacsoportjának munkájában. Aki pedig 1995-ben lépett be

például az MDF-be, annak a döntése nem a karriercsinálásról szólt. Ugyanakkor viszont lehetett érzékelni, hogy vannak a kollégiumban olyan tagok, akik mindezt politikai megosztásként élték meg, s ez nagyon rosszul érintette őket. Konfliktusok, lemondások következtek, és mindez érzelmileg is eléggé megviselte a közösséget.

Voltak a kilencvenes években nagy ügyek az egyetemi életben, vagy az csak folyamatosan zajlott a maga medrében?

Az igazgatói terminusom idején Andorka Rudolf volt a rektor, akivel személyesen nagyon jó viszonyban voltam. Ő mindenképpen támogató volt. De a kollégiumnak az egyetemmel való szakmai viszonya nagyrészt abban merült ki, hogy gyártottuk a TDK-kat. Az egyetem elismerte az óráinkat alternatív kurzusoknak, ami komoly eredmény volt. S persze a lakhatásunkat is többé-kevésbé biztosították, illetve minimális igazgatói fizetés-kiegészítést adtak. Ezek az egyetem felől nézve gyakorlatilag észrevehetetlen, minimális dolgok voltak, nekünk viszont elegendő.

Milyen volt ekkor a szakkollégiumi mozgalom? Voltak nagy közös ügyek a Rajkkal, esetleg más kollégiumokkal?

Ebben az időszakban készült el a Szakkollégiumi Charta és már érzékelhető volt a 'szakkollégium' elnevezés konjunktúrája. Nagyon szerettem volna, hogy ennek a dolognak – ha már nem tudjuk megakadályozni, mert nincs is semmi jogunk és lehetőségünk ehhez – akkor álljunk az élére, abban az értelemben, hogy határozzuk meg, hogy mik az alapkritériumok. Tehát alakítsunk egyfajta érdekvédő szervezetet azoknak, akik erre méltóak, vagyis legalább a minimális kritériumokat teljesítik.

Ezt a Rajk akkor keményen ellenezte, amit én eléggé zokon vettem. Egyszerűen nem voltam képes megérteni, miért nem látják be, hogy ha nem teszünk valamit az ügyben, el fogunk elmaradni. A Rajk úgy gondolhatta - vélem én -, hogy egyedül is elég erős ahhoz, hogy úgymond a forrásokhoz, s nemcsak a pénzügyi forrásokhoz, hozzájusson. S azzal is érvelt, hogy még a leglebutítottabb, de intézményes szakkollégium-közi együttműködés is súlyosan csorbítja az autonómiáját. Én ezt nagyon eltűzött, alaptalan félelemnek tartottam. Végül mégis a formalizáltabb együttműködés irányába dőltek el a dolgok, de már 2000 után. S szerencsésen, legalábbis ami a törvényi szakkollégium-definíciót illeti.

Most vannak új fejlemények, egészen frissek. A mozgalom éppen összezár az autonómia megtartása érdekében – mindenki egyetért abban, hogy káros, ha az oktatási kormányzat centralizációs igényeinek megfelelően alakul át a szakkollégiumok minősítési eljárása. Rég látott konszenzus volt a legutóbbi Interkollon is.

Kemény kitaratást kívánok ehhez a magam részéről. Szerettem volna, ha ez egy-két évvel korábban indul el, de jobb később, mint soha.

Lehet még egy érdekes története, amely egykori SZISZ-es és Rajkos kollégisták közéleti kezdeményezéseiről szól. Mesélne egy kicsit a Közjó és Kapitalizmus Intézetéről? Mi volt ebben a szerepe?

Ez egy éppen kihívó dolog, ami megszűnben van. De, amennyire meg tudom ítélni, részbeni örököse a Hétfa Kutatóintézet, ami például számos közös szakmai gondolatot képvisel és folytat piaci alapon. Ennek szintén örülök.

A KKI-t eredetileg a 2006-os választások tapasztalata hívta életre. Úgy látszik, a választások már csak ilyen fordulópontok. Egyszerűen az volt az oka, hogy a Fidesz populista, plebejus fordulata megtörtént, beszálltak a szocialisták által kezdeményezett ígéretési versenybe. S vesztek. Az egész politikai hangulat rendkívül rossz volt, sokak gyomrát megülte. Mégpedig azoknak az embereknek a gyomrát, akik vagy a Fidesz születésekor ott voltak és segítettek, mellette álltak, vagy később részt is vettek benne, vagy egyszerűen csak úgy alapvetően konzervatívabb, jobboldalibb ízléssel és felfogással rendelkeztek, s úgy látták, hogy éppen ez a pillanat ad alkalmat arra, hogy a jobboldal vezető erejét meggyűzzék arról, hogy ez az ígéretési verseny nem jó az országnak. Úgy gondolták, hogy meg tudnak fogalmazni egy határozott álláspontot arról, hogy milyen kapitalizmust tartanak jónak általában és ebben az országban. Nem vagy nem csak szakmai közösségnek szánt valamilyen részprobléma-feldolgozást, hanem kicsit think tank-esen közbeszéd-formálást akartunk. Ez részben sikerült, részben nem. Mára ez a dolog gyakorlatilag megszűnt - én részben sajnálom, részben nem. Sajnálom, mert szerintem ezt lehetett volna jobban is csinálni, de gyakorlatilag nem volt rá a finanszírozás és nem volt rá ember, aki ezt igazán a vállára tudta volna venni. Annyiban nem sajnálom, hogy valamit azért elértünk: az általunk készített 'Jelentések' szerintem maradandó értékek. Ami ott le van írva az szerintem jó és vállalható mind a mai napig. Ha valakinek, legalább egy-két embernek a gondolkodását sikerült terelgetni, akkor azzal megtettük a kötelességünket.

Ezt tényleg közös volt, rajkosok és széchenyisek vettek benne főleg részt. A rajkosok nyilván többen voltak, már a korosztályok miatt is. S itt hadd mondjam ki, hogy számomra nagy élmény volt ez az együttműködés a végzetek generációi körében. Mert ez arról szólt, hogy a két szakkollégium, két nagyon komoly szervezet az egyetemen sok területen versenytársak, mégis ugyanazt a nyelvet beszélik, szót értenek egymással, 20, 30, 40 és 50 évesen egyaránt. Ez szerintem remek. Ha a rendszerváltásnak vannak maradandó értékei, akkor azok között a szakkollégiumi világ igen előkelő helyen van.

Ha szakkollégiumok, akkor a kurzusok a legfontosabbak. Ön tartott kurzusokat a közelmúltban is a Rajkban, és ha jól tudom, a Széchenyiben pedig folyamatosan tart.

Azért ott sem mindig. Akkor, ha van valami mondanivalóm. A két dolog egy kicsit különbözik egymástól, a Széchenyiben inkább olyan kurzusokat szoktam tartani, amelyek kísérletibb dolgok. Az a helyzet, hogy a 2000-es évek tájékán, közvetlenül a Bologna-rendszer bevezetése előtt még úgy látszott, hogy az egyetemek lassan minden kurzust le fel tudnak kínálni, amire a diákoknak szükségük van. Volt bennünk egy kis félsz, hogy az egyetem kihúzza a lábunk alól a talajt.

Ennyire jók voltak akkor a kurzusok az egyetemen?

Inkább arról volt szó, hogy az oktatók teljes tanítási szabadságot élveztek, mindenki megkereshette, ami érdekelte. Ezért és ilyen értelemben volt bennünk egy kis félsz, hogy akkor mitől leszünk mi érdekesek a diákok számára.

Ez azt jelenti, hogy a Bologna-rendszer elítelt sokkal nagyobb autonómiája volt a tanárnak abban, hogy tananyagot válasszon?

Hogyne, persze. De a Bologna-rendszer az autonómiát 'szerencsére' elintézte. Sokkal kisebb a mozgástere a tanárnak. Persze a tananyagot mindig alakíthatja, pontosíthatja, ebbe nem szól bele senki, ám hosszú távon az új témákból fakadó innovációra nem nyílik tér. A szakkollégiumban viszont igen, ott lehet innoválni, ezt csinálom a Széchenyiben.

A Rajkban inkább olyan kurzusokra kértek meg, amelyek nekem kicsit favágásszerűek, bevezető jellegűek. Ott nagy újításokat nem tudtam elmondani, nem is mindig találtam meg a közös hangot a diákokkal. Nehéz beléni, hogy pontosan mire kíváncsiak, mit várnak tőlem, hova tudok én illeszkedni, mi az a beszédmód, az az észjárás, amihez én úgy tudnék majd hozzátenni, hogy az mindkét fél számára hasznos legyen. Viszont kitűnő elmékkal találkoztam. Semmi gond nem volt, semmiféle olyan élményem nincs, hogy nem értik, nem tudják, nem érdeklődnek vagy bármi. Mégis volt bennem olykor olyan érzés, hogy a mondanivalómat nem tudom sikeresen átadni.

Mik a Széchenyiben megcsinált kedvenc kísérleti kurzusai?

Csináltam egy kurzust az erényekről, ami szerintem egész jól alakult és nagyon jó dolgozatok születtek utána, tényleg elgondolkodtak rajta a kollégisták. Csináltam már olyat, hogy politika a szépirodalomban, meg székebben vett konzervativizmus, meg kortárs magyar politikai gondolkodás – ezek az egyetemen nem adhatóak el. Ezekhez csak egy szakkollégium lehet a megfelelő környezet.

Milyen szerepe lehet ma a szakkollégistáknak az egyetemi közélet formálásában? Mit gondol a diákmozgalmakról? Nem kizárólag a nagy, látható diákmozgalmakról, hanem azokról is, amelyek esetleg kisebb szakmai fórumokkal jelennek meg.

Van a szakkollégiumokból kikerült közösség már az egyetem legfelsőbb vezetésében is, a szakkollégiumi pályák belétek az egyetem szövetébe. Az oktatói gárda a professzorokig bezárólag látja, hogy ez az egész mekkora értéket képvisel. Nyilván elfogult vagyok, de szerintem ha a Corvinusnak van világszínvonalú terméke, akkor az a szakkollégium. Nem véletlenül lett akkora konjunktúrája a 'szakkollégium' minősítésnek. Sokan rájöttek, hogy ez milyen jó dolog, s még mindig milyen olcsó, ha belegondolunk...

Pár nappal a mostani beszélgetésünk előtt volt a végzetek búcsúztatása és díjátadása a SZISZ-ben. Talán érzelmesnek hatok, de tényleg nagyon meghatódtam, ahogy a fiatalok összejöttek, megünnepelték a végzeteket, egymást, s maguk is meghatódnak. A SZISZifusz-díjat a szakmailag legjobb végzett kapja minden évben (a verseny kemény). Idén Udvari Zsoltnak ítélte oda a független bíráló bizottság. Zsolt már Bostonban PhD-hallgató és videókapcsolaton tartotta meg az ilyenkor szokásos „székfoglaló” előadását játékelméleti témában. Meglehetősen csekély részét értettem, valószínűleg mások is, de tapintható volt az elérzékenyülés és a közös büszkeség. Egyrészt azért, mert ott van, a világ elitjében, ugyanakkor velünk és itt is. Másrészt azért, hogy rajta kívül is ennyi kitűnő fiatal kerül ki tőlünk már most olyan teljesítménnyel a háta mögött, amivel tíz-tizenöt évvel megelőzik saját korosztályukat. Harmadrészt pedig egyszerűen

Unikum – Külső szem: Interjú Balázs Zoltánnal

önmagunk miatt, a szakkollégiumok miatt. Nem hiszem, hogy létezik Magyarországon a szakkollégiumhoz hasonló szoros közösség, amelyet nem világnézet, nem hit, nem érzelem tart össze, hanem a legjobb értelemben vett humanitás.

Köszönöm szépen.